

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

На правах рукопису

ЄФІМОВА АННА ВІКТОРІВНА

УДК 7.03'06:711.433(477.8)"19/20"

**ХУДОЖНІ ПРАКТИКИ В УРБАНІСТИЧНИХ ПРОСТОРАХ
КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
(ДОСВІД ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ)**

17.00.05 — образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата мистецтвознавства

Львів — 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Рибак Оксана Зіновіївна
Львівська національна академія мистецтв
професор кафедри історії і теорії мистецтва

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Пучков Андрій Олександрович
Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України
заступник директора з наукових питань

кандидат мистецтвознавства, доцент
Луценко Ігор Вікторович
Закарпатська академія мистецтв МОН України
доцент кафедри образотворчого мистецтва

Захист відбудеться «31» травня 2017 року о 10:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській національній академії мистецтв за адресою: 79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівської національної академії мистецтв (79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38).

Автореферат розісланий «28» квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Цимбала

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Культурно-мистецький простір другої половини ХХ — початку ХХІ ст. позначають стрімкі урбанізаційні процеси, небачені за масштабами, динамічні трансформації в усіх сферах суспільного життя. Значно зростає роль міста як складного соціокультурного феномена та самого міського простору як середовища функціонування сучасного мистецтва. У другій половині ХХ ст. відбувається посилений розвиток нових форм художніх творів та їх вихід за межі інституційних просторів — музеїв і галерей — на вулиці міст для діалогу із суспільством. Окрім візуально-естетичного значення, мистецтво в міському просторі відображає ціннісно-духовні орієнтири суспільства, певні символічно-сміслові аспекти суспільної свідомості.

В Україні актуальні напрямки урбаністичних арт-практик знайшли своє відображення лише наприкінці ХХ ст. До цього в міському просторі провідними залишилися традиційні жанри монументального мистецтва, які продовжують значною мірою домінувати й сьогодні. За останні роки новітні мистецькі форми успішно здолали етап становлення та демонструють процеси динамічного розвитку. Зростає кількість мистецьких об'єктів і проектів, що відповідають основним світовим тенденціям і набувають важливого соціокультурного значення. Водночас мистецькі рухи в цьому напрямку відбуваються дещо спонтанно, немає ще чітко окреслених загальних науково-аналітичних моделей, що свідчить про необхідність формування певних теоретичних засад і стратегій.

У сучасному місті функціонує широкий спектр мистецьких явищ, які в західноєвропейській теорії позначають поняттям «public art». До них належать скульптурні пам'ятники, настінні розписи, стаціонарні та мобільні арт-об'єкти, проекти акційного характеру, що не мають конкретного матеріального втілення (наприклад, перформанс) тощо. Такі твори призначені для публічних міських просторів та спрямовані на активний діалог із суспільством. Термін «public art» не отримав популярності та належної наукової апробації в українському дискурсі. Комплекс згаданих явищ у нас, зазвичай, об'єднують поняттям «художні практики». Цей термін все активніше використовується у сучасному дискурсі, він дає реальну можливість відмежовувати в міському середовищі унікальні авторські твори та проекти від архітектури та реклами.

За роки незалежності в Україні напрацьовано значний масив наукової літератури, що стосується мистецьких процесів кінця ХХ — початку ХХІ ст. Серед них відзначимо фундаментальні праці, у яких, зокрема, досліджено шляхи розвитку візуального мистецтва в Україні (В. Сидоренко), основні явища та поняття сучасної художньої культури та специфіку функціонування кованих об'єктів у середовищі міст (Р. Шмагало), особливості формування мистецького середовища західноукраїнського регіону (О. Голубець), еволюцію української скульптури впродовж ХХ ст. (М. Протас), проблеми взаємодії урбаністичних просторів, сучасного мистецтва і новітніх технологій (О. Чепелик) та ін. Згадані дослідження частково зачіпають окремі аспекти мистецтва, репрезентованого у відкритих міських просторах, однак не розкривають цілісної картини змін, що

відбувалися наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. на міжнародному, загальноукраїнському та регіональному рівнях.

Особливий інтерес для досліджень сучасних мистецьких процесів становить західноукраїнський регіон. Його специфіка визначена діаметрально протилежними факторами — з одного боку, певною консервативністю традицій, особливою духовно-релігійною та національною ідентичністю, з іншого — давніми, тісними та дієвими контактами із західноєвропейською культурою. Ці фактори, безумовно, помітно позначилися в мистецьких творах, представлених у публічному просторі сучасного міста. Практика їх створення в містах Західної України періоду Незалежності досі не вивчена, не систематизована та не зафіксована у фаховій мистецтвознавчій праці. З цього огляду, цілком очевидно постає актуальність проведеного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджена з тематикою наукових досліджень Львівської національної академії мистецтв у напрямку «Західні теорії та українське мистецтвознавство ХХ ст.: інтелектуальні інновації, особливості методології, мистецтвознавчий дискурс» (ДБ № ІТМ 02-2010).

Мета дослідження — з'ясувати особливості художніх практик в урбаністичних просторах Західної України кінця ХХ — початку ХХІ ст., виявити та систематизувати традиційні форми та новітні мистецькі моделі, окреслити тенденції та перспективи їх розвитку.

Відповідно до мети визначено **основні завдання дослідження:**

- проаналізувати літературу з досліджуваної проблеми, окреслити коло джерел і методику дослідження;
- охарактеризувати досвід функціонування мистецтва в міському просторі в Західній Європі та США, його соціокультурне значення;
- узагальнити український досвід репрезентації мистецтва в урбаністичних середовищах;
- виявити та систематизувати традиційні моделі мистецьких практик у містах Західної України, окресливши їх візуально-естетичну специфіку;
- дослідити нові моделі урбаністичного мистецтва, створені художниками західноукраїнського регіону;
- з'ясувати визначальні тенденції та проблемні аспекти реалізації урбаністичних мистецьких проектів у містах регіону, окресливши перспективи та напрямки їхнього розвитку.

Об'єкт дослідження — традиційні та новітні мистецькі форми в просторі сучасного міста.

Предмет дослідження — характер функціонування та образно-візуальна специфіка мистецьких творів в урбаністичних просторах Західної України кінця ХХ — початку ХХІ ст.

Методи дослідження. У пропонованій дисертаційній роботі як базові застосовано мистецтвознавчі методи: формальний, стилістичний, семіотичний і іконографічний, а також культурологічні — культурно-антропологічний, герменевтичний на синхронному та діахронному рівнях. Серед універсальних, загальнонаукових методів слід відзначити порівняльно-історичний,

фактологічно-описовий, структурно-типологічний, частково метод моделювання, аналізу та синтезу.

У зв'язку із специфікою функціонування сучасного мистецтва в міських просторах, яка не обмежується суто візуально-естетичними якостями, у дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що передбачає звернення не лише до напрацювань із сфери мистецтвознавства та культурології, а й до суміжних галузей наукового знання.

Наукова новизна одержаних результатів. Пропонована робота є першим в українському мистецтвознавстві дослідженням, яке комплексно розкриває особливості функціонування мистецтва в урбаністичних просторах західноукраїнського регіону, визначає основні його форми та перспективи розвитку. Досі в українській мистецтвознавчій науці бракувало ґрунтовних напрацювань, присвячених проблемам сучасного мистецтва, експонованого у відкритих міських просторах, у тому числі й з урахуванням регіональної специфіки. Більшість українських дослідників лише побіжно розглядали цю тему, не акцентуючи уваги безпосередньо на предметі дослідження. Слід відзначити й той факт, що література, яка узагальнює напрацьований іноземний досвід творення мистецьких об'єктів у міському середовищі, здебільшого не мала українського перекладу. Інформацію, що стосується загальних тенденцій у сучасних урбаністичних арт-практиках, їх зародження та розвитку, основних представників, лише фрагментарно знаходимо в наукових публікаціях окремих українських авторів. Відсутні комплексні наукові розробки, що стосуються об'єктів і проектів, реалізованих безпосередньо в західноукраїнському регіоні.

У представлений до захисту дисертації вперше:

- уведено в науковий обіг маловідомі в українському науковому дискурсі матеріали і факти зі світового досвіду другої половини ХХ ст., що розкривають специфіку розвитку та основні теоретичні концепції урбаністичних арт-практик, феномену public art, його соціокультурного значення у контексті конструювання міської ідентичності та актуалізації колективної пам'яті;
- виявлено та досліджено основні мистецькі форми, характерні для відкритих міських просторів Західної України, систематизовано та класифіковано традиційні та новітні художні моделі, розкрито їхні характерні риси та можливості в організації міського середовища;
- у контексті конкретного регіону з'ясовано основні тенденції та проблеми функціонування сучасного мистецтва в просторі міста, окреслено перспективи та напрямки його подальшого розвитку.

Як предмет мистецтвознавчого аналізу урбаністичні художні практики в сучасній Україні представляють значний дослідницький потенціал, поступово привертають увагу вчених і потребують фахового наукового опрацювання. Відтак, представлена робота є першою спробою всебічного осмислення комплексу різноманітних мистецьких форм у відкритих просторах західноукраїнських міст кінця ХХ — початку ХХІ століть.

Практичне значення одержаних результатів визначає недостатнє до цього часу вивчення фактологічного матеріалу та відсутність ґрунтовних теоретичних розробок, які безпосередньо стосуються зазначеної теми. Текстові

та ілюстративні матеріали дисертації можуть бути застосовані під час наступних досліджень сучасних культурно-мистецьких процесів в Україні та світі. Вони стануть корисними для розроблення та викладання лекційних курсів, спецкурсів, написання навчальних посібників, словників, довідникових видань з історії культури та мистецтва. Основні теоретичні положення та висновки праці можуть використовуватися при формуванні відповідних розділів у наукових і навчально-методичних виданнях з історії українського мистецтва та культури. Вони також стануть своєрідною базою для молодих дослідників, які вивчатимуть досвід урбаністичних арт-практик в Україні. Крім того, результати проведеної дослідницької роботи можуть становити певну методичну основу при розробленні та плануванні програм урбаністичного розвитку міст, різноманітних муніципальних програм і соціокультурних ініціатив.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені у формі доповідей на 26-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Мінськ, Білорусь, 2013—2015 рр.), «Культурная память» (Скоп'є, Македонія, 2013 р.), «Educacia artistică: realizările trecutului i provocările prezentului»/ «Художественное образование: историческое наследие и вызовы современности» (м. Кишинів, Молдова, 2015 р.); «Ерделівські читання» (Ужгород, 2013—2016 рр.), «Модернизация культуры: идеи и парадигмы культурных изменений» (Самара, РФ, 2014 р.), «Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей» (НУ «Острозька академія», 2013 р.), «Проблеми культурної ідентичності в контексті соціокультурного різноманіття» (НУ «Острозька академія», 2014 р.), «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур» (НУ «Острозька академія», 2015, 2016 рр.), «Культура та філософія епохи постмодерну» (ДГУ, 2012 р.), «Людина — Культура — Мистецтво — Творча особистість» (ЛДАКМ, 2013, 2014 рр.), «Українська культурно-мистецька практика в історичній ретроспективі» (Рівне, 2014 р.); «Платонівські читання» (Київ, НАОМА, 2014 р.); «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства» (Київ, 2015 р.), «Інформаційне суспільство і нові виміри культури» (НУ «Острозька академія», 2012 р.); науково-теоретичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та здобувачів ЛНАМ (2011—2016 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані у 20-ти статтях, 6 з них — у фахових виданнях, акредитованих ДАК України, чотири статті — в іноземних виданнях, решта — у спеціалізованих виданнях з мистецтвознавства та культурології.

Структура і обсяг дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'ятьох розділів, списку використаних джерел (204 найменування), списку ілюстрацій (280 позицій) та ілюстративного додатку. Загальний обсяг роботи 233 сторінки, основний текст — 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, встановлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1 «Історіографія, джерела та методика дослідження»** встановлено, що в українському мистецтвознавстві тема сучасного мистецтва в міському просторі досліджена недостатньо. Переконливий масив літератури — це роботи іноземних авторів, які мали для нас, насамперед, історіософську, методологічну та концептуально-теоретичну цінність. Відтак, у **підрозділі 1.1 Історіографія і джерела дослідження** наукову літературу систематизовано за наступним принципом: фундаментальні дослідження західних теоретиків (М. Квон, Ш. Найт, А. Ассман, Б. Тейлор, Д. Харлінг, К. Картьєр, С. Догерті, Т. Фінкельперл, Т. Голл, Е. Люсі-Сміт та ін.); наукові розробки вчених із пострадянського простору (Н. Гончаренко, П. Войніцкий, А. Контломанов, П. Шугуров, Г. Фірсов, В. Нефьодов, Є. Андрєєва, П. Попова, М. Медведєв, Є. Кенісберг, Є. Бесєдіна, Ю. Самодуров та ін.); дослідження українських авторів, які прямо чи опосередковано стосуються теми мистецтва в міському просторі. Останні становлять найчисленнішу групу та є особливо важливими в контексті задекларованої теми. Серед них виділено: фундаментальні праці, що розкривають специфіку мистецьких процесів і явищ кінця ХХ — початку ХХІ ст., і, зокрема, торкаються проблематики мистецтва в міському просторі (О. Голубець, М. Протас, В. Сидоренко, Р. Шмагало); наукові праці та розвідки, що апелюють до західної теорії та розкривають проблематику public art (О. Чепелик, Н. Мусієнко, Д. Заєць, А. Кисельова, К. Станіславська, І. Яцик, Н. Булавіна та ін.); публікації, присвячені традиційним практикам в Україні (Н. Журмій, В. Мороко, І. Симоненко та ін.); наукові розвідки та напрацювання, які дали змогу комплексно осягнути традиційні форми та новітні актуальні моделі художніх практик безпосередньо в контексті західноукраїнського регіону (І. Мельник, Р. Масик, В. Расевич, В. Серєда, Д. Скринник-Миська, Г. Хорунжа, Т. Грідяєва, В. Цісарик, Б. Городницька, К. Сліпченко, А. Баздирєва, Р. Ганкевич, Г. Скляренко, В. Полевий, А. Червінський, К. Черкай, О. Кравчук, Х. Боднар, І. Поп'юк, І. Гаймус, М. Кабак, А. Сандуляк та ін.). Це і монографії узагальнюючого характеру, де знаходимо окремі відомості про ті чи інші арт-об'єкти, фахові наукові статті, публікації в спеціалізованих періодичних виданнях і ЗМІ. Аналіз літератури підкреслив актуальність і наукову новизну дисертаційної роботи.

Комплексне наукове осмислення обраної теми передбачає також використання суміжних напрацювань з різних галузей гуманітарних наук, зокрема культурології, філософії, соціології мистецтва, урбаністики, естетики, та ін. які лише опосередковано стосуються проблематики дослідження, проте сприяють формуванню цілісної картини розвитку мистецтва у міському просторі як важливого культурного феномену сучасності.

Встановлено, що основними візуальними джерелами є мистецькі об'єкти та проекти, реалізовані у відкритих міських просторах вказаного періоду. Окрім того, це також і матеріали з науково-популярних періодичних видань та ЗМІ,

каталоги проектів, окремі монографії тощо. Беручи до уваги хронологічні межі дослідження, не менш важливим джерелом інформації стали сучасні електронні ресурси, матеріали з мережі Інтернет.

У **підрозділі 1.2 Методика дослідження** окреслено методологічну основу дисертації, яку становить системний підхід до вивчення поставленої проблеми, що реалізується загальнонауковими (фактологічно-описовий, структурно-типологічний, моделювання, аналізу та синтезу) а також вузькоспеціалізованими методами мистецтвознавства та культурології (формально-стилістичний, семіотичний, іконографічний, герменевтичний, діахронічний, синхронічний та порівняльно-історичний).

У **розділі 2 «Художні практики як візуально-образна складова частина міського середовища другої половини ХХ — початку ХХІ ст.»** встановлено, що для повноцінного наукового осмислення вказаної теми важливо знати досвід США та Західної Європи як найбільш урбанізованих регіонів, де сформувалося постіндустріальне суспільство та зароджуються провідні художні тенденції, які стають актуальними для мистецтва інших країн. Власне тут мистецтво в міському просторі сформувалося в окремий культурний та художній феномен, що розкрито у **підрозділі 2.1.1 Динаміка розвитку мистецтва в урбаністичних просторах: досвід Західної Європи та США.** Наприкінці 1950-х — на початку 1960-х років актуалізувалася тенденція освоєння авангардним мистецтвом відкритих міських просторів: художники, які працювали переважно у сфері абстрактної скульптури, почали виводити свої роботи на вулиці міст. Формується нова всеохопна концепція «публічного мистецтва» (public art), в контексті якої відбулась еволюція традиційного скульптурного об'єкту. У містах спершу з'являються абстрактні скульптури (А. Колдер, Р. Серра) та гігантські поп-артівські об'єкти К. Ольденбурга, згодом — проекти «контекстного мистецтва» («site-specific art») та, зокрема, «контрмонументи» (Й. Герц) із подальшим використанням сучасних технологій (К. Водичко); тимчасові концептуальні інсталяції в публічному просторі та практики акціоністського характеру — перформанси, гепенінги (рух «Флюксус», концепція «соціальної скульптури» Й. Бойса). Водночас наприкінці 1970-х у США відбувається піднесення муралізму та графіті. Цим явищам здебільшого властива певна соціальна орієнтація (проект «Велика стіна» у Лос-Анджелесі 1978—1984 рр., роботи художника Бенксі тощо), вони також інтенсивно розвиваються і набувають нових форм (феномен 3D-графіті або суперграфікі).

У **підрозділі 2.1.2 Роль арт-об'єктів у формуванні міської ідентичності та актуалізації колективної культурної пам'яті** досліджено, як новаторські твори авторства відомих художників активно використовують у якості інструменту конструювання культурної ідентичності та брендингу. Репрезентативними прикладами тут є роботи П. Пікассо «Голова жінки» 1967 р., «Висока Швидкість» 1969 р. та інші об'єкти А. Колдера, «Скульптурні проекти в Мюнстері» 1977 р., художня програма «Місця з минулим» 1991 р. З'ясовано, що функціонують спеціалізовані муніципальні програми та продумані схеми фінансування, що сприяють розвитку public art. Доведено, що під впливом соціокультурних змін межі ХХ — ХХІ ст. переосмислюється та по-

новому інтерпретується проблема культурної пам'яті, втілена в мистецьких творах, що безпосередньо взаємодіють із соціумом у просторі міста. Це насамперед було пов'язано з наслідками тоталітарного минулого окремих західних соціумів. Окреслено характер цих змін і розкрито специфіку концепції «контрмонумента» (Д. Янг) як альтернативи традиційним меморіальним об'єктам, де формальний метод зводиться до ідейно-символічного. Перші зразки постали в 1980—1990-х рр. у Західній Німеччині та були присвячені тематиці Голокосту (проекти Е. Герца, К. Болтанскі). Концепцію розвинули митці П. Айзерман, Г. Хохайзель, Г. Демінг, С. Левіт, А. Кіфнер, К. Водичко та ін. Водночас, зберігають актуальність і фігуративні меморіальні об'єкти, проте вони набувають нових форм і апелюють до ідей контрмонументів.

У підрозділі 2.2 Розвиток урбаністичних арт-практик в Україні періоду Незалежності: основні тенденції з'ясовано, що український досвід значно відрізняється від західного, що зумовлено насамперед, довготривалою ізоляцією від світового мистецького процесу та пострадянським фактором. Художні практики в міському просторі представлені здебільшого традиційним монументальним мистецтвом. Відбувається пошук символів національної ідентичності та їх утвердження в публічному просторі, активно споруджуються пам'ятники видатним особистостям і визначальним подіям української історії та культури, у художніх образах постала актуалізація пам'яті про трагічні сторінки національної історії. Наприкінці 1990-х — на початку 2000-х років у міських пам'ятниках вже відчутне тяжіння до станковізму та камерності, що згодом вилилось у феномен жанрової міської скульптури, яка частково відповідає зразкам public art. Проте в Україні це явище значною мірою набуло маргінальних і кітчевих рис. Виявлено, що показовим осередком динамічного розвитку жанрової скульптури та її ефективного використання в контексті утвердження міської ідентичності є Одеса. Камерні пам'ятники та скульптури іронічного характеру стали популярними «інноваціями» для українських міст 2000-х років: споруджено багато об'єктів, присвячених літературним і кіногероям, тваринам, окремим речам, овочам, їжі тощо, що говорить про більш відкритий, демократичний стан суспільного життя і водночас — засвідчує ціннісну дезорієнтацію. У період Незалежності знаходимо й прояви різних форм public art: відбуваються перші арт-інтервенції радикального характеру (акції «Р.Е.П.»), у відкритий міський простір починають виводити концептуальні об'єкти («FGE»), з'являються нові форми взаємодії сучасного мистецтва та громадськості в просторі міста. Важливе значення мають комплексні проекти на кшталт «Арт-містечко: Шаргород», перший Міжнародний фестиваль соціальної скульптури 2007 р., проекти Міжнародного мистецького фонду «Ейдос», зокрема грантова програма «Public Space — 2007/08», «Kiev Fashion Park», «Kyiv sculpture project» 2012 р., які сприяли позитивним змінам. Якісні зрушення суттєво помітні в розвитку професійного муралізму (проект «City-art»). В українських містах за останні роки з'явилося чимало великоформатних композицій патріотичного змісту. Загалом, сучасне мистецтво в Україні поступово виходить у відкриті міські простори, набуває нових форм і націлене на діалог з громадськістю.

У розділі 3 «Традиційні художні практики в архітектурному просторі міст Західної України» з'ясовано, що, з огляду на наслідки радянського періоду, у регіоні переважають фігуративні скульптурні об'єкти. Серед них виокремлено основні моделі: класичні пам'ятники; жанрову міську скульптуру та художньо-меморіальні дошки; досліджено їхні художньо-естетичні та культурно-символічні аспекти. У підрозділі 3.1 Пам'ятники як втілення традиційного монументалізму встановлено, що міський монумент в західноукраїнському регіоні продовжує класичні традиції, сформовані ще в попередні періоди (XIX — XX ст.). Особливо актуальною у контексті регіону стала тенденція «націоналізації» міського простору, його декомунізації. Численні приклади монументів, що утверджують національну ідентичність та значною мірою відповідають естетичним принципам радянського монументалізму, присутні практично в усіх містах (пам'ятники М. Грушевському у Львові, О. Маковою у Чернівцях, І. Франкові, В. Стефанику в Івано-Франківську, І. Франкові в Тернополі). Відбувається масове спорудження пам'ятників Т. Шевченкові, що отримало назву «монументальна шевченкіана». З'ясовано, що відтворення тоталітарної естетики продовжилося в 2000-х роках (пам'ятники С. Бандері у Львові, Івано-Франківську, Тернополі). Поширеною у Західній Україні стає також практика спорудження пам'ятників жертвам репресій, геноцидів, трагедій і катастроф, які здебільшого сповнені драматизму, передають біль, смуток, страждання і залишаються досить далекими від світових меморіальних практик (пам'ятники жертвам Голокосту, комуністичних злочинів у Львові, страченим українським патріотам в Івано-Франківську, добровольцям, загиблим у Другій світовій війні в Ужгороді та ін.). Помітна і певна мілітаристична тенденція, однак вона вже не настільки виразна, як у XX ст. (пам'ятники воїнам-афганцям у 1990-х рр., правоохоронцям у 2000-х рр. тощо). Значний сегмент складають пам'ятники релігійного змісту — на честь християнських церковних діячів, єпископів, патріархів, окремих святих. Національна домінанта особливо виразна у Львові, Тернополі та Івано-Франківську. Натомість в Ужгороді та Чернівцях меморіальні об'єкти більше апелюють до регіональної ідентичності, пов'язаної з австро-угорським минулим, що проявляється і в мистецькому вирішенні, яке вже більше тяжіє до зв'язку з європейською міською скульптурою (пам'ятники Паулю Целану, Міхаю Емінеску та Францу-Йосипу в Чернівцях, Шандору Петефі, Марії-Терезії в Ужгороді та ін.).

Виявлено, що в першому десятилітті Незалежності присутні також і очевидні спроби відходу від панівної тенденції наслідування радянської монументальної естетики. Зокрема, показовим тут є порівняно нетипові пам'ятники Ю. Федьковичу в Чернівцях, «Просвіті» та І. Трушу у Львові, А. Ерделі та Й. Бокшаю в Ужгороді, «Колиска миру» у Чернівцях та ін. У 2000-х роках відчутний перехід до більш камерного характеру творів (пам'ятники С. Крушельницькій у Тернополі, «Пластунам», «Руській трійці» у Івано-Франківську, І. Рошковичу, Марії-Терезії в Ужгороді, Б.-І. Антоничу у Львові тощо). Традиційну для пам'ятників класицистичну концепцію організації міського простору, в якій монумент виступає візуальною та метафоричною домінантою, змінює «інтеграційна модель» взаємодії «місця» і скульптури.

З початком ХХІ ст. альтернативною вертикально організованим, монументальним пам'ятникам на високих постаментах стають камерні міські скульптури, про що йдеться у **підрозділі 3.2 Жанрова скульптура в середовищі сучасного міста**. Численні скульптурні об'єкти тут систематизовано за тематичним принципом: пам'ятники видатним постатям, персонажам міського фольклору, літературним і кіногероям, представникам різних професій тощо, що часто міфологізуються та стають популярними туристичними локаціями (пам'ятники Швейку, Н. Дровняку, Л. Мазоху, винахідникам газової лампи, броварям у Львові, сантехнікові в Тернополі, ліхтарникові в Ужгороді та ін.); об'єкти, що репрезентують підкреслено іронічну та побутову тематику (пам'ятники «Усмішці», туристичному рюкзаку, батярикам у Львові, «Людині-невидимці», «12-му стільцю» в Тернополі, корупціонеру в Чернівцях та ін.). Унікальним феноменом у контексті двох названих категорій є колекція міні-пам'ятників Ужгорода. Наступну групу складають об'єкти символічно-алегоричного характеру (скульптурні композиції «Випадкова зустріч», «Пара лелек, «Бджілка-трудівниця» у Тернополі тощо), серед яких окремим явищем є кована пластика Івано-Франківська (численні об'єкти, виконані в рамках щорічних ковальських фестивалів і подаровані місту). До останньої групи належать відверто комерційні об'єкти, які мають ознаки кітч, проте водночас є персоніфікованими пам'ятниками. Загалом, міська скульптура — це такий феномен урбаністичного життя, який, з одного боку, є об'єктом чималої уваги всіх верств міської спільноти, а з іншого, навпаки, — характеризується доволі поверхневим ставленням, особливо з мистецтвознавчої точки зору. Ця художня практика постає не лише відображенням смаків суспільства, але й віддзеркаленням соціокультурних процесів, які відбувалися або відбуваються в різні періоди становлення міста.

Ще одну модель традиційних художніх практик у Західній Україні досліджено в **підрозділі 3.3 Художньо-меморіальні дошки як масова мистецька форма фіксації культурно-історичної пам'яті в міському просторі**. Практика встановлення меморіальних таблиць — особливо поширене явище для регіону. Від 1990-х років меморіальні дошки, як і пам'ятники, стали інструментом «націоналізації» міських просторів. З'явилася можливість ввести в офіційний дискурс велику кількість замовчуваних досі імен громадських і політичних діячів, що справедливо очікували свого увіковічення. Щодо комеморативної тематики, то переважають об'єкти, що увічнюють визначних наукових, літературних і культурно-мистецьких діячів, персоналій, пов'язаних з національно-визвольною боротьбою (провідників ОУН УПА, політв'язнів тощо). Це особливо помітно в Івано-Франківську, Тернополі та Львові. Також присутні об'єкти релігійного характеру та такі, що апелюють до полікультурних аспектів міської історії (Ужгород, Чернівці, Львів, Луцьк). Загалом, меморіальні дошки є ще одним важливим елементом проектування моделей минулого та символічного кодування міського простору. Однак через масовий характер встановлення таких пам'яток втрачається їхня художня якість. З'являються тиражовані об'єкти сумнівної мистецької вартості.

У розділі 4 «Нові мистецькі форми в урбаністичних середовищах міст Західної України» розкрито особливості розвитку практик актуального

«публічного» мистецтва в регіоні, визначено основні моделі. Так, у **підрозділі 4.1 Меморіальні та скульптурні практики постмодернізму, мурал-арт** розкрито специфіку об'єктів, орієнтованих на довготривалу перспективу експонування в урбаністичному просторі. З'ясовано, що новітні художньо-меморіальні засоби, наближені до європейської концепції «контрмонумента», вже отримали певну апробацію в містах регіону (пам'ятник розстріляним професорам, проекти «Куб», «Простір синагог» у Львові, пам'ятник жертвам Голокосту в Ужгороді та меморіал «Героям Небесної сотні» в Івано-Франківську). Більшість вказаних об'єктів були реалізовані протягом 2016 р., що засвідчує певне переосмислення суспільством традиційних засобів увічнення. Поодиноким явищем поки є концептуальні скульптури чи стаціонарні інсталяції в міському просторі (проект «Триангел» С. Савченка у Львові).

Натомість, значно чіткіше окреслили свої позиції сучасні настінні розписи — муралізм і графіті, які естетично увиразнюють урбаністичні ландшафти. Останніми роками вже помітне часткове наслідування західної практики, коли професійні мурали створюються в рамках різноманітних програм, урбан-ініціатив, за підтримки міської адміністрації, комерційних структур і за участі громади (проект «Кросворд», серія муралів у рамках «Ревіталізація Підзамче», «Вулична галерея» у Львові, «Урбан-галерея» у Чернівцях, розписи в Івано-Франківську та Луцьку тощо). Такі практики також стають ефективним засобом формування національної свідомості та актуалізації пам'яті про складні суспільно-політичні події, що закликають глядача до роздумів і рефлексій. Показовою у цьому контексті є творчість С. Радкевича, зокрема мурали «Упокій», «Murderer», «Святі мужі Волині», «Жалоба» у Львові та Луцьку та ін. У свою чергу, **підрозділ 4.2 Акціонізм та арт-інтервенції в міському середовищі: інсталяція, медіа-арт, перформанс** присвячений об'єктам і проектам тимчасового характеру. Це переважно доволі радикальні форми мистецького вираження, які, відповідно до західної теорії, можна зарахувати до «нового жанру public art». Встановлено, що арт-інтервенції в публічний простір міста розпочалися ще у 1990-х роках у формі акціонізму, а пізніше, у 2000-х, відбувалися здебільшого в рамках комплексних культурно-мистецьких проектів («Тиждень актуального мистецтва», «Дні мистецтва перформанс» у Львові, фестиваль «Екле», «Тимчасова виставка» в Ужгороді тощо). Досить чітко окреслив свої позиції жанр інсталяції, що представлений переконливою кількістю показових проектів, які були скеровані на діалог із соціумом і слугували інструментом порушення актуальної проблематики («Park.in», «Відкрита галерея», «Добудова» О. Перковського, «Сад» О. Костюк, «Волонтери» В. Кауфмана та ін). Медіа-арт у міському просторі має досить фрагментарний характер і обмежується кількома виразними проектами в рамках Тижня актуального мистецтва 2009 р. («Подвоєння реальності» Я. Присяжнюка та І. Сільваші, «Зсув швидкості» Е. Редла та медіа-інсталяція С. Петлюка та О. Хорошка). Натомість більше присутні перформативні практики, які, хоч і реалізовувались у міському просторі, проте лише незначна частина з них була розрахована на взаємодію та комунікацію із широкими колами аудиторії.

У розділі 5 «Проблеми і перспективи розвитку художніх практик в урбаністичних просторах Західної України» синтезовано вивчений у попередніх розділах матеріал, що стало логічним підсумком цієї дослідницької роботи. Серед основних проблем, що супроводжують мистецтво в міському просторі, — наслідування радянської естетики та надмірна еклектика в пам'ятниках, низька художня вартість, відсутність чітких процедур, що регламентують появу мистецьких творів, комерціалізація та кітч, символічне перевантаження простору, однотипність об'єктів і своєрідна монополія окремих авторів тощо. Відчутним є дефіцит якісних сучасних рішень. Комплекс проблем у традиційних практиках регіону досить вдало характеризує термін «пам'ятникоманія» як одна з помітних соціокультурних тенденцій кінця ХХ — початку ХХІ ст. Нові мистецькі форми в публічному просторі мають значно менше проблемних аспектів порівняно з традиційними практиками, адже реалізованих проектів тут не так багато, як класичних пам'ятників чи скульптур. Маємо лише поодинокі приклади нових художньо-меморіальних форм в міському просторі.

Щодо сучасних монументальних розписів можна сказати, що підхід до їх реалізації є досить безсистемним і нерегламентованим. Для продуктивного розвитку актуального мистецтва бракує певної інфраструктури: спеціалізованих виставкових залів, інституцій, які опікуються його популяризацією, менеджментом, компетентних арт-критиків тощо.

Позитивну динаміку засвідчує низка ініціатив, реалізованих впродовж 2014 — 2016 рр. у найбільших містах регіону. Серед них проведення відкритих конкурсів на пам'ятники героям Небесної сотні, і як результат — сучасний меморіал у Івано-Франківську, проекти «Арт-резиденції» (Івано-Франківськ), соціальна інсталяція «Невидимі» (Івано-Франківськ, Львів), «ART» у Луцьку, «Куб» «Простір синагог», «Ревіталізація Підзамче», «Градириня мистецтва» та «Franko sculpture symposium» у Львові; з'являються альтернативні вирішення в комерційних скульптурах і пам'ятних дошках. Окреслено основні шляхи розвитку публічного мистецтва. Встановлено, що сучасні твори меморіального характеру повинні бути результатом дії державної політики пам'яті. Відповідно, ефективна культурна політика може створити сприятливі умови для актуалізації світових практик «суспільного замовлення». Не менш важливим є запровадження освітніх програм і підготовка висококваліфікованих фахівців для роботи із сучасними міськими просторами. Водночас, на регіональному рівні необхідно вдосконалити процедуру встановлення художніх об'єктів, важливою є активна громадська участь і підтримка та рівні міської адміністрації альтернативних проектів; запровадження мистецьких урбаніціатив за межами історичного центру тощо. Важливою передумовою подальшого розвитку є також донесення до соціуму якісної інформації про світовий досвід та інноваційні можливості у сфері публічного мистецтва шляхом проведення фестивалів, симпозіумів, конференцій тощо, залучення до таких акцій висококваліфікованих фахівців і культурно-мистецьких інституцій.

ВИСНОВКИ

1. Досліджені моделі урбаністичних художніх практик, їх вплив на формування міського середовища та культурно-мистецьке значення дали підстави стверджувати, що мистецтво у міському просторі в кінці ХХ — на початку ХХІ ст. в Україні сформувалось в окреме, повноцінне художнє явище, яке потребувало певного узагальнення і теоретичного осмислення. Комплексне наукове опрацювання проблеми було неможливим без використання досвіду художників, архітекторів і теоретиків Західної Європи та США, де нові мистецькі форми виразу, об'єднані під єдиним терміном *public art* стали органічним та невід'ємним елементом повсякденного життя сучасного міста.

2. У другій половині ХХ ст. у США та Західній Європі розпочинається динамічна експансія мистецтва у міський простір, тісно пов'язана зі стрімкими урбанізаційними процесами і загальною демократизацією суспільства. Твори художників виходять за межі музеїв і галерей у відкритий архітектурний простір для активного діалогу із соціумом. Поруч із переосмислення традиційних форм, формується нова концепція *public art*, яка охоплює широкий спектр арт-практик. Традиційний скульптурний об'єкт як домінуюча форма мистецького виразу в середовищі міста еволюціонує від класичного монументу, через новітню абстрактну скульптуру А. Колдера та гігантські поп-артівські об'єкти К. Ольденбурга до так званого «контекстного мистецтва», зокрема, «контрмонумента» (Й. Герц), а згодом — до арт-інтервенцій з активним використанням сучасних технологій (К. Водичко), тимчасових концептуальних інсталяцій у публічному просторі та практик акціоністського характеру. Крім тривимірних об'єктів, набувають поширення настінні розписи — муралізм та графіті.

Сучасне мистецтво творить нові та увиразнює наявні культурно-символічні образи міста, відіграє важливу роль у створенні ефекту автентичності урбаністичного простору, підсилює його культурний та історичний сенс, є ефективним засобом актуалізації культурної пам'яті. У західних соціумах практики концептуального мистецтва починають використовувати як інструмент комеморації, виникає феномен «контрмонумента». Від кінця ХХ ст. реалізовано чимало пам'ятників, які провокують глибоке філософське осмислення історичного та культурного минулого, змушують глядача відшукати глибинні сенси на основі художніх алюзій. При цьому традиційні фігуративні художні твори зберігають свою актуальність, як найдоступніша форма звернення до широких мас. Разом з тим, вони набувають нових формальних і меморіальних інтерпретацій, не наслідуючи буквально образну мову попередніх періодів.

3. В Україні мистецтво в міському просторі отримало власний, специфічний вектор розвитку, зумовлений, з одного боку, наслідками соцреалістичного минулого (що особливо помітно в 1990-х рр.), а з іншого — прагненням інтегрувати у світовий художній контекст і наслідувати західні тенденції (2000-і рр.). Після розпаду СРСР та здобуття Україною державної Незалежності, монументальна пропаганда була в значній мірі зосереджена на необхідності утвердження національної ідентичності. З'явилися численні пам'ятники видатним особистостям і трагічним історичним подіям, які за

інерцією наслідували естетичні канони тоталітарної доби. Лише в 2000-х рр. простежується перехід до більш камерного трактування монументальних творів, у середовищі міста з'являється жанрова скульптура. Крім того, актуалізуються впливи західних художніх тенденцій, підтверджені появою раніше не властивих вітчизняному мистецькому середовищу форм та способів художньої репрезентації. Найпомітніші вони в Києві, як центральному мистецькому осередку, де відбувається поживлення інтересу художників і новостворених культурних інституцій до сучасного мистецтва в міському просторі. До числа перших, котрі почали працювати в цьому напрямку відносимо мистецькі угруповання «Р.Е.П.», «FGE» художників О. Чепелик, В. Сидоренко, Ж. Кадирову та ін. В останні роки сучасні урбаністичні арт-практики в Україні динамічно розвиваються, утворюють нові образотворчі моделі та формують своєрідну платформу для подальшого розвитку.

4. У містах Західної України кінця ХХ — початку ХХІ ст. найвиразнішими залишаються художні моделі традиційного характеру: міський пам'ятник, жанрова скульптура, художньо-меморіальні дошки. Вони виконують важливу функцію увіковічення, актуалізації колективної культурної та історичної пам'яті. Спільною стилістичною рисою таких об'єктів є схильність до реалізму, в тому числі, й певне наслідування образотворчих принципів соцреалізму, що найпомітніше в пам'ятниках, присвяченим знаковим постатям і видатним подіям національної історії, жертвам репресій, геноцидів, трагедій та катастроф. Такі пам'ятники активно споруджували в містах західного регіону (насамперед, у Львові, Івано-Франківську, Тернополі) з метою «українізації» та декомунізації міського простору. Їхній емоційний вираз у переважній більшості втілює почуття болю, несправедливості, смутку, страждання у формах далеких від сучасного образного мислення. У проектах останніх років простежуємо, однак, відхід від традицій радянського монументалізму, тяжіння до західноєвропейської естетики, що проявляється в камерності скульптури, відсутності високих постаментів, символічності образів, позбавлених нарочитої конкретики. Художньо-меморіальні дошки як популярна модель традиційних практик у середовищі міста — розповсюджене явище в регіоні. В більшості випадків вони повторюють загальні тенденції і характерні проблемні моменти міського пам'ятника.

На початку 2000-х рр. актуалізувалася жанрова скульптура, яка істотно впливає на процеси конструювання міської ідентичності, має виразно демократичний, ідеологічно нейтральний характер. Можемо виділити декілька груп таких творів: персоніфіковані пластичні об'єкти, присвячені історичним особистостям, персонажам міського фольклору, літературним і кіногероям, представникам різних професій; об'єкти на підкреслено іронічну та побутову тематику; об'єкти символічно-алегоричного характеру тощо. З огляду на певні регіональні особливості відзначимо, що міська жанрова скульптура найбільш інтенсивно розвивається в Ужгороді, де сформувався унікальний феномен чисельних міні-пам'ятників, а також у Львові, де вона, однак, іноді набирає ознак комерційного та кітчевого характеру. У Івано-Франківську та Рівному важливе місце в архітектурному середовищі займають ковані скульптури, хоч помітними є проблеми їхньої взаємодії з навколишнім урбаністичним

ландшафтом, доцільності та мистецької якості. Подібні ковані об'єкти у Львові, Ужгороді та Чернівцях менш акцентовані, значно гармонійніше вписані в простір.

5. Наростаючу динаміку розвитку новітніх мистецьких форм у відкритому міському середовищі простежуємо з початку 2000-х років. Ще в 1990-х рр. у Львові помітні їх прояви у формі акціонізму, реалізовано ряд проектів. Визначено такі моделі актуального «публічного» мистецтва: об'єкти довготривалого експонування в урбаністичному просторі — концептуальні меморіали, скульптури, моралізм та графіті; та тимчасові арт-інтервенції — інсталяції, медіа-арт, перформанси. Нинішня популярність новітніх мистецьких форм є різною. Так, у містах регіону зустрічаємо лише поодинокі приклади сучасних художньо-меморіальних об'єктів, наближених до європейської концепції «контрмонумента», хоч низка проектів останніх років засвідчує певний прогрес. Натомість, доволі чітко позначили свої позиції сучасні монументальні розписи — мурал-арт. Все частіше здійснюється оздоблення занедбаних фасадів мистецько-якісними великоформатними композиціями в рамках різноманітних урбан-ініціатив. Як специфічне явище сьогодення, варто, зокрема, відзначити появу патріотичних муралів, звернених до трагічних сторінок недавньої історії України. Приклади новітніх арт-інтервенцій у публічні міські простори спостерігаємо у Львові та, частково, в Ужгороді. Чітко окреслив свої позиції жанр інсталяції. В цій ділянці маємо чимало прикладів оригінальних, художньо-досконалих мистецьких рішень. При цьому, проекти реалізації медіа-арту в середовищі міста є поки що поодинокими. Значно більшого поширення набули мистецькі практики перформансу, хоч далеко не усі вони були розраховані на ефективну взаємодію із громадським простором.

6. Процеси розвитку традиційних і новітніх мистецьких форм в урбаністичних просторах західного регіону України виявляють низку невирішених проблем. Серед них — помітні рудименти радянської естетики в монументальних пам'ятниках та їх суперечлива художня цінність; відсутність чітких та усталених процедур, що регламентують появу тих чи інших мистецьких форм у публічному просторі міст; відвертий кітч і комерціалізація; образно-символічне перевантаження середовища та однотипність об'єктів тощо. Для розвитку сучасних арт-практик в міському просторі, важливою є, насамперед, їх програмна підтримка на державному рівні, розуміння та популяризація альтернативних художніх рішень на рівні міських адміністрацій, надання професійним художникам можливості вільного вияву своєї мистецької позиції в публічному просторі.

Очевидно, що в найближчі роки з'являтимуться численні художньо-меморіальні об'єкти, присвячені героям та подіям з новітньої історії України, в яких, однак, має стати недопустимим повторення професійних помилок минулого. Пам'ятники та меморіали нового покоління повинні втілювати непересічні мистецькі ідеї та демонструвати оновлений підхід до актуалізації пам'яті у міському просторі. Саме такий підхід засвідчить появу нового етапу в розвитку урбаністичних арт-практик, прогресивні зрушення в процесах інтеграції у європейський культурно-мистецький простір. Динаміка, яку простежуємо в останні роки дає підстави прогнозувати, що практика

використання як традиційних, так і новітніх мистецьких форм в публічному міському просторі активно розвиватиметься. Завдяки соціокультурним трансформаціям, які відбуваються в країні загалом, якісним змінам на рівні міських адміністрацій, активності громади, підтримці мистецьких урбанініціатив, залученню міжнародних арт-інституцій та окремих зарубіжних художників для розширення досвіду наших митців, урбаністичні простори західноукраїнського регіону наповнюватимуться сучасними арт-об'єктами, відповідними вимогам часу, досконалими в змістовно-культурному та у візуально-естетичному аспектах.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Єфімова А. Public art як феномен сучасного мистецтва: український досвід / Анна Єфімова // Вісник ЛНАМ. — 2011. — №22. — С. 100 — 113.
2. Єфімова А. Новітні мистецькі практики «public art»: до питання термінології / Анна Єфімова // Народознавчі зошити. — 2011. — №6 (102). — С. 1019—1025.
3. Єфімова А. Трансформації художніх практик в урбаністичних просторах кінця ХХ — початку ХХІ ст.: від традиційних форм до актуальних моделей / Анна Єфімова. // Вісник ЛНАМ. — 2012. — №23. — С. 214—234.
4. Єфімова А. Традиційні художні практики в урбаністичних середовищах 1990-2000-х років: досвід Львова / Анна Єфімова // Вісник ЛНАМ. — 2013. — №24. — С. 69—79.
5. Єфімова А. Особливості реалізації актуальних тенденцій мистецтва в урбаністичних просторах в Західній Україні: сучасні монументальні арт-практики / Анна Єфімова // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки РДГУ. — 2014. — №. 20(1). — С. 286—291.
6. Ефимова А. Современные художественные практики в пространстве города как средство актуализации коллективной культурной памяти / Анна Ефимова // Культура/Culture. CCCS. Centre for Culture and Cultural Studies. — 2014. — №6. — С. 107—118.
7. Ефимова А. Особенности развития художественных практик в городской среде в Украине 1990—2000-х годов: основные тенденции / Анна Ефимова // Традиції і сучасні стан культури і мистецтва. Центр дослідження беларуської культури, мови і літератури НАН Біларусі. — 2014. — С. 74 — 76.
8. Єфімова А. Сучасне мистецтво в міському просторі: перспективи та шляхи розвитку в Україні / Анна Єфімова // Вісник ЛНАМ. — 2016. — Вип. 28. — С.143 — 152.
9. Ефимова А. Терминологические аспекты современных художественных практик в городской среде: public art и особенности его интерпретации / Анна Ефимова // Традиції і сучасні стан культури і мистецтва. Центр дослідження беларуської культури, мови і літератури НАН Біларусі. — Мінск: Права і економіка, 2013. — №1. — С. 137 — 142.
10. Ефимова А. Современное искусство и коллективная память: художественно-мемориальные практики второй половины ХХ — ХХІ вв. / Анна

Ефимова// Традиції і сучасні стан культури і мистецтва. Центр дослідження беларуської культури, мови і літератури НАН Беларусі. — Мінск: Права і эканоміка, 2016. — С. 66 — 69.

ОПУБЛІКОВАНІ ПРАЦІ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Єфімова А. Практики «публічного мистецтва» та їх відображення в Інтернет-просторі / Анна Єфімова // Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Культурологія. — 2012. — №10. — С. 93—101.
2. Єфімова А. Мистецькі практики в урбаністичних просторах кін. ХХ — поч. ХХІ ст. як чинник формування ідентичності міст/Анна Єфімова // Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Культурологія. — 2013. — №11. — С. 330—341.
3. Єфімова А. Сучасні художні практики в міському просторі як засіб актуалізації колективної культурної пам'яті: західноєвропейський та український досвід / Анна Єфімова // Мистецтвознавчий автограф: зб. наук. праць кафедри ІТМ ЛНАМ. — 2013 — №6-7.— С. 244 — 256.
4. Єфімова А. Мистецькі практики в просторі Львова початку ХХІ століття: традиційні і актуальні форми/ Анна Єфімова // Колективна монографія «Львів: мистецький простір міста». Том 1: Художня синестезія міського простору. Львів: ЛНАМ, 2013. — С. 324 — 355.
5. Єфімова А. Сучасні художні практики в урбаністичних просторах та формування міської ідентичності: приклад Львова та Одеси 1990 — 2000-х років / Анна Єфімова // Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Культурологія. — 2014. — №. 14. — С. 236 — 247.
6. Єфімова А. Арт-інтервенції в міський простір: інсталяція, відео-арт та тілесні практики (приклад Львова)/ Анна Єфімова // Вісник ЗХІ ім. А. Ерделі. — 2014. — №5. — С. 69—72.
7. Ефимова А. Нетрадиционные художественные подходы к актуализации культурной памяти в городской среде: «контрмонумент» и другие мемориальные практики второй половины ХХ — ХХІ вв. / Анна Ефимова // Модернизация культуры: идеи и парадигмы культурных изменений. Самара. РФ. — 2015. — С. 330 — 335.
8. Єфімова А. Меморіальні дошки та формування міської ідентичності в західноукраїнському регіоні наприкінці ХХ — початку ХХІ століття / Анна Єфімова // Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Культурологія. — 2015. — №. 16. — С. 158 — 166.
9. Єфімова А. Художні практики в міських просторах Західної України початку ХХІ століття: перспективи та напрямки розвитку/Анна Єфімова// Вісник ЗХІ ім. А. Ерделі. — 2015 р. — С.113 — 118.
10. Єфімова А. Практики «суспільного замовлення» та конструювання міської ідентичності засобами сучасного мистецтва (досвід Західної Європи і США) /Анна Єфімова// Наукові записки. НУ «Острозька академія». Серія «Культурологія». — 2016. — Вип. 17. — С. 338 — 341.

АНОТАЦІЯ

Єфімова А. В. Художні практики в урбаністичних просторах кінця XX — початку XXI століть (досвід Західної України). — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 — образотворче мистецтво. — Львівська національна академія мистецтв, Львів, 2017.

Дослідження присвячене проблемам мистецтва, репрезентованого у відкритих міських просторах Західної України в кінці XX — початку XXI ст. Узагальнено наукові та методологічні підходи до вивчення зазначеної проблеми, опрацьовано значний масив літератури та візуальних джерел. Для повноцінного вивчення теми окреслено світовий досвід і розкрито базові теоретичні концепції, з'ясовано динаміку розвитку, соціокультурну роль і значення арт-об'єктів у публічному просторі міста. Досліджено особливості урбаністичних художніх практик в Україні, виділено два основні напрямки: традиційний, що представлений здебільшого фігуративною скульптурою, та новітній, авангардний, репрезентований проектами актуального мистецтва. У контексті регіону визначено та систематизовано наступні художні моделі: міські пам'ятники, жанрові скульптури та художньо-меморіальні дошки, які зараховано до практик традиційного характеру. Концептуальні меморіали та скульптури, мурал-арт і своєрідні арт-інтервенції в міське середовище (акціонізм, інсталяція, медіа-арт і перформативні практики) належать до нових мистецьких форм. Проаналізовано репрезентативні зразки, виявлено специфіку арт-об'єктів і проектів, реалізованих на вулицях західноукраїнських міст у візуально-естетичному та соціокультурному аспектах; окреслено проблеми, що їх супроводжують, та спрогнозовано шляхи подальшого розвитку.

Ключові слова: художні практики, сучасне мистецтво, урбаністичний простір, публічне мистецтво, скульптура, пам'ятник, контрмонумент, муралізм, арт-інтервенції, місто.

АННОТАЦИЯ

Ефимова А. В. Художественные практики в городской среде конца XX — начала XXI веков (опыт Западной Украины). — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 — изобразительное искусство. — Львовская национальная академия искусств, Львов, 2017.

Исследование посвящено проблемам искусства в городской среде в Западной Украине в конце XX — начале XXI вв. Обобщены научные и методологические подходы к изучению данной проблемы, обработан значительный массив литературы и визуальных источников. Для полноценного изучения темы раскрыты особенности мирового опыта, базисные теоретические концепции, прослежено динамику развития, социокультурную роль и значение арт-объектов в общественном пространстве города. Исследовано урбанистические художественные практики в Украине, выделено два основных направления: традиционный, который представленный в основном фигуративной скульптурой, и новейший, авангардный, куда относим проекты

актуального искусства. В контексте региона определены и систематизированы следующие художественные модели: городские памятники, жанровые скульптуры и художественно-мемориальные доски, которые относим к практикам традиционного характера. Концептуальные мемориалы, скульптуры, мурализм и арт-интервенции в городскую среду (инсталляция, медиа-арт и перформативные практики) рассматриваем в качестве новых художественных форм. Проанализированы показательные примеры, обнаружены основные специфические характеристики арт-объектов и проектов, реализуемых на улицах западноукраинских городов в визуально-эстетическом и социокультурном аспектах. Обозначены проблемы, которые их сопровождают и спрогнозировано пути дальнейшего развития.

Ключевые слова: художественные практики, современное искусство, урбанистическое пространство, публичное искусство, скульптура, памятник, контрмонумент, мурализм, арт-интервенции, город.

ABSTRACT

Anna Yefimova. The art practices in urban spaces late XX — early XXI century (the experience of Western Ukraine). — Manuscript Copyright.

Thesis for the degree in Ph.D. in History of Art with specialization in 17.00.05. — Fine Arts.— Lviv National Academy of Arts, Lviv, 2017.

The thesis is devoted to the problem of an urban, open space art represented in Western Ukraine in the late XX — early XXI century. Nowadays it includes a lot of different practices. There is a wide range of artistic phenomena that define the concept of public art in the city. It include sculptural monuments, murals, fixed and mobile art objects, different action projects, which don't have constant material form (for example, performance or happening) etc. Such kinds of artworks are intended for public urban spaces and focused on dialogue with society. Ukrainian studies currently offer the analysis of particular phenomena but didn't reveal a coherent picture of changes in urban art practices that took place at the late XX — early XXI century on the international, national and regional levels.

This research comprehensively reveals the features of art functioning in urban spaces in Western Ukraine, defines its basic form, the problematic aspects and prospects of development. The Ukrainian art studies have a lack of enough fundamental scientific theoretical works researching the problem of public art exposed in the urban spaces, especially including the regional specific context. In this thesis for the first time unknown material and facts from the international artistic process of the second half of the XX century that reveal specifics of development and basic theoretical concepts of public art and its social, cultural significance in the context of construction in urban identity and actualization of collective cultural memory are introduced into the scientific discourse. Also we discovered and studied the main artistic forms that are typical for public urban spaces in Western Ukraine, systematized and classified the traditional and innovative artistic models and revealed their characteristics and opportunities in city environment. In the context of particular region the main trends and problems of art in city spaces were clarified, the prospects and directions of its further development were outlined.

For a complete scientific comprehension of the thesis issue the experience of Western Europe and the USA as the most urbanized regions where the major artistic trends appeared and influenced the art of other countries was outlined. The process of development of avant-garde art in urban spaces (from the appearance of the first abstract sculptures or pop art objects on the streets late 1950-1960's till the expand of the range of practices in the 1980's) was described. The basic theoretical concepts and phenomena (like «public art», «site-specific art», «countermonument», «social sculpture» by J. Boyce etc.) were uncovered. The dynamics of development, socio-cultural role and importance of art objects in the public space of the city, especially its impact on construction of urban identity and cultural memory actualization was clarified.

The features of urban art practices in Ukraine determined first of all to the post-Soviet factor had been investigated. Two main groups of artistic appearance were approved: traditional one represented mostly with figurative sculpture, and new showed by contemporary art project that was highlighted in the 2000's. In the context of the West Ukrainian region the next art models was defined and systematized: monuments, continuing the tradition of monumental aesthetic; genre city sculptures which are new approaches to trace the three-dimensional solutions, interactive features, art and memorial plaques as the most massive art form fixing cultural and historical memory in the urban space. They are attributed as the practices of traditional character. At the same time, the contemporary art practices include «countermonuments» and sculptural forms of postmodernism, muralism like the objects oriented for a long term exposing in urban space and a kind of art interventions in public space (installation, media art and performances) as the practice of a temporary nature, which are mostly quite peculiar radical content and form. In the research representative samples of art objects and projects implemented on the streets of Western Ukrainian cities in the visual aesthetic and socio-cultural aspects were analyzed and the main characteristics of them were identified.

In addition, we outlined trends and problematic aspects associated with traditional and contemporary art forms in the context of the region. Among them are visible vestiges of Soviet aesthetics in monuments and their controversial artistic value; lack of clear and well-established procedures of governing the appearance of various art forms in the public spaces; outright kitsch, commercialization and the uniformity of some objects etc. We think that for the active development of contemporary art practices in the urban space it is important first of all to support at the state level the new kind of understanding and the vivid promotion of alternative art-making at city municipality; providing professional artists the possibility of free expression of their artistic positions in the public city space. Equally important for further development is also a comprehensive scientific understanding of the subject and presentation to the city community's high quality information about international experience and innovative possibilities in the field of public art.

Key words: art practices, contemporary art, urban space, public art, sculpture, monument, counter monument, art intervention, mural, city.

Підписано до друку 27.04.17
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Зам. №27/04-2
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Друк ФОП Король І.В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Код ДРФО 2814706601
Витяг з реєстру платників єдиного податку
№1713073400422 від 28.02.2017